

ACTELE DOMNIEI LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU AFLATE ÎN COLECȚIA DE „DOCUMENTE” A MUZEULUI MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

Grina-Mihaela Rafailă

Colecția de „Documente” a Muzeului Municipiului București, constituită prin achiziții și donații, numără în prezent peste 13000 de documente originale și copii, care se referă la istoria orașului, devenit Capitală din anul 1862, cât și la evoluția istorică a Țării Românești.

Cel mai vechi document referitor la Țara Românească este actul emis la 1 decembrie 1427, de către Dan al II-lea, la Argeș. În schimb cel mai vechi act privind istoria bucureșteană este hrisovul din 12 noiembrie 1582, scris pe pergament, prin care voievodul Mihnea al II-lea întărește popei Neagu din București ocina sa din satul Bârzești.

În cadrul colecției se află două mari fonduri, respectiv *Așezămintele Brâncovenesti* și *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, la care se adaugă un mic fond dedicat lui Manuc Mirzaian bey, scris în cea mai mare parte în limba armeană cu caractere turcești, și care oferă informații privind evoluția economică și politică din Balcani de la începutul sec. al XIX-lea. Aceștia li se adaugă un număr de 90 de documente ce provin din Moldova și în acest sens cel mai vechi act este hrisovul emis la 9 ianuarie 1488 de către voievodul Ștefan cel Mare privind stăpânirea satelor Golăești și Rebricea.

Așadar, avem 385 de documente originale, rezumate și mențiuni ale actelor interne emise în Țara Românească în răstimpul celor 25 de ani de domnie ai lui Constantin Vodă Brâncoveanu (1688 octombrie 29 – 1714 martie 24), una dintre puținele domnii lungi de la sfârșitul sec. al XVII-lea și începutul veacului următor, fiind în același timp și ultima domnie „pământeană” însemnată. După pilda „rea” dată de Dimitrie Cantemir în Moldova, la care s-au adăugat acerbele conflicte și rivalitățile dintre Constantin Brâncoveanu și familia Cantacuzinilor, Poarta nu mai era dispusă să tolereze în fruntea țărilor române decât reprezentanți docili, recrutați din clientela sigură a Fanarului.

Din totalul celor 385 de documente cercetate, după forma în care ni s-au păstrat până astăzi, avem 365 de acte originale, 15 copii românești și 5 copii moderne. Pe de altă parte din cele 385 de documente, 11 dintre acestea au originale multiple, 41 de acte au copii moderne, iar 13 acte au mențiuni, aflate fie la același număr de inventar, fie la numere diferite.

Pe ani, documentele interne provenite din timpul lui Constantin Vodă Brâncoveanu sunt distribuite astfel: 1688 (1 doc.); 1689 (13 doc.); 1690 (4 doc.); 1691 (34 doc.); 1692 (27 doc.); 1693 (22 doc.); 1694 (30 doc.); 1695 (35 doc.); 1696 (22 doc.); 1697 (17 doc.); 1698

(11 doc.); 1699 (8 doc.); 1700 (7 doc.); 1701 (17 doc.); 1702 (13 doc.); 1703 (16 doc.); 1704 (27 doc.); 1705 (14 doc.); 1706 (12 doc.); 1707 (4 doc.); 1708 (15 doc.); 1709 (6 doc.); 1710 (13 doc.); 1711 (4 doc.); 1712 (10 doc.); 1713 (2 doc.); 1714 (1 doc.).

În ce privește data actelor, cea mai mare parte a lor au datare completă – văleat, lună și zi, însă există și acte care au menționat doar văleatul (7 doc.)⁷³¹; văleat și lună (3 doc.)⁷³² sau văleat și zi (1 doc.)⁷³³. La acestea se adaugă un document datat concomitent în văleat și milesim⁷³⁴ și două acte date direct în milesim⁷³⁵.

Din punctul de vedere al nomenclaturii, cel mai des termen utilizat este cel de „*zapis*” cu variantele sale de zapis de: vânzare-cumpărare, întărire, stăpânire, mărturie, zălogire, înfrățire, schimb, hotărnicie etc. Actele care provin din cancelaria domnească folosesc termenul de „*poruncă*” (povelhnie) și de „*carte*”. La acestea se adaugă: trei diate (testamente)⁷³⁶; două foițe de împărțea⁷³⁷; două catastife⁷³⁸; o însemnare de bunuri⁷³⁹; o foiță cu enumerare de locuri⁷⁴⁰ și două foițe cu însemnare de zapise⁷⁴¹.

Categoriile de emitenți ai celor 365 de documente sunt diverse. În cea mai mare parte a lor, emitenții sunt bărbați care vând împreună cu frații, cu soțiile sau cu fiii lor, însă apar și femei în calitate de vânzător-cumpărător, deseori însoțite de copii, în 31 de acte, fapt care confirmă exercitarea drepturilor juridice de care continuau să beneficieze și în această epocă. Din punct de vedere social, tranzacțiile sunt făcute de către țărani liberi, obști sătești; mici boieri; negustori; meșteșugari; militari; mari dregători.

O parte însemnată din documentele epocii supuse atenției, 53 de acte sunt emise de către autoritatea domnească și dintre acestea 17 cuprind numele membrilor Sfatului Domnesc.

În calitate de emitent, Biserica este reprezentată de cei doi mitropoliți ai epocii brâncovenești, respectiv Teodosie⁷⁴² și Antim⁷⁴³; apoi egumenii mănăstirilor Ungureni, Jătianu, Câmpulung, Glavacioc și Sadova⁷⁴⁴; un arhimandrit; călugări; diaconi; preoți și de un ecleziarh de la Mitropolie.

Deși toate documentele conțin formula „*scriu și mărturisesc eu ...*” majoritatea actelor transcrise nu sunt autografe ale emitenților, ci s-a apelat la profesioniști în ale scrisului, ca de pildă: logofeți; grămătic; preoți și călugări; mici boieri; militari sau oameni simpli, fapt ce atestă creșterea numărului știutorilor de carte.

Din punctul de vedere al suportului material, din totalul celor 385 de documente, 4

731 Nr. 13232; 13880; 13901; 30438; 37375; 73471; 98058 (8).

732 Nr. 30439; 30489; 37429.

733 Nr. 27330.

734 Nr. 28503.

735 Nr. 27 464 și 37418.

736 Doc. din: 1689 (7197) ianuarie 12; 1705 (7214) octombrie 28 și 1709 (7218) septembrie 10.

737 Doc. din: 1708 (7217) octombrie 8 și 1712 (7220) iunie 15.

738 Doc. din: 1696 (7204) august 7 și 1697 (7206) decembrie 20.

739 Doc. din: 1695 (7204) septembrie 20.

740 Doc. din: 1696 (7204) ianuarie 9.

741 Doc. din: 1697 (7205) iunie 16 și 1701 (7210) octombrie 22.

742 Nr. 26991; 30643 și 82870.

743 Nr. 53197.

744 Nr. 13895; 27000; 28383; 37371; 37375 și 30528.

acte sunt redactate pe pergament⁷⁴⁵, iar restul celorlalte sunt scrise pe hârtie de format folio (18 doc.) și difolio cu sau fără filigran. Majoritatea actelor sunt scrise cu cerneală de culoare brună, de diferite nuanțe, dar și cu cerneală neagră, în timp ce pentru invocația simbolică, inițiale și monograma domnească s-a folosit chinovarul, cât și soluția de aur⁷⁴⁶.

Documentele sunt validate astfel: cu sigiliu mare domnesc în ceară, timbrat (8 doc.), în timp ce 5 acte au sigiliu mare domnesc în ceară căzut; sigiliu mare domnesc (21 doc.) și sigiliu inelar domnesc (13 doc.) imprimat în chinovar; sigilii boierești imprimate în cerneală (24 doc.) și în negru de fum (20 doc.); sigilii ecleziastice – de mitropolit în ceară neagră, timbrat (1 doc.) și în negru de fum (1 doc.) și de egumeni în negru de fum (3 doc.), cât și semnături digitale ale diverșilor vânzători și martori (161 doc.).

Referitor la locul de emitere, din cele 385 de acte, doar 17 dintre ele au menționat acest lucru, pe primul loc situându-se orașul București (15 doc.) și apoi câte un document pentru Brâncoveni și Târgoviște⁷⁴⁷.

În ce privește proveniența, din cele 385 de acte ale epocii analizate 136 de doc. provin de la *Epitropia Așezămintelor Brâncovenești*.

Din punctul de vedere al valificării anterioare momentului de față și din bibliografie consultată, doar 150 de acte au cunoscut lumina tiparului sub diferite forme – ediții, regeste, mențiuni sau fotocopii, restul de 235 de documente fiind inedite.

Conținutul documentelor epocii supuse analizei este divers. În documentele referitoare la bresle sunt menționați staroști⁷⁴⁸ – Proca staroste de negustori; Ion staroste de Ploiești; Preda staroste, apoi vătafi⁷⁴⁹, ca de pildă: Stanciu vătaf de meșteri de lemn; Radu vătaf de zidari; Preda vătaf de șelari; Drăghici vătaf de aprozi; Stan vătaf; Stanciu vătaf; Oprea vătaf; Cristea vătaf din Tohani. Aceștia li se adaugă numeroși meșteșugari de specializări diverse: abagii, bărbieri, ceaprazari, jocari, croitori, fierari, fântânar, papugii, tâmplar, tăcilar, vieri și zăbunari⁷⁵⁰. Un rol de seamă în dezvoltarea economică îl vor avea și negustorii în calitate de cumpărători și deținători de prăvălii în București⁷⁵¹.

Domnul Constantin Brâncoveanu apare în documentele cercetate nu numai în calitate de reprezentant al autorității centrale care dă porunci (27 doc.), întăriri (24 doc.) sau cărți domnești (2 doc.), ci și în calitate de cumpărător de - case în București; moșii, vii, un vad de moară; țigani sau face schimb de moșii⁷⁵². De asemenea și mama sa, Stanca, apare în calitate de cumpărătoare de case în București sau de vii⁷⁵³, cât și soția sa, Maria, care cumpără moșii sau este menționată într-o foaie de împărțeală a moșiei Budurești⁷⁵⁴.

De asemenea, avem un document emis de către autoritatea locală, respectiv de către Stoica județul orașului București la 1693 octombrie 11 și un alt act din 1705 decembrie 10, în care Stanciu județul din Ploiești apare ca martor la o vânzare de vii.

745 Doc. din: 1694 (7202) ianuarie 25; 1694 (7202) mai 25; 1695 (7203) martie 19 și 1707 (7215) iunie 2.

746 Nr. 13978; 25070 și 28294.

747 București: nr. 27249; 26947; 39087; 27577; 28629; 27000; 37352; 13978; 25070; 28294; 39162; 28503; 26999; 35848; 27049; Brâncoveni: nr. 13120 și Târgoviște: nr. 30474

748 Nr. 37416; 30445 și 37417.

749 Nr. 28271; 13543; 13514; 37417 etc.

750 Nr. 37364; 13842; 37418; 30430; 37353; 30560; 13515; 37317; 37377 etc.

751 Nr. 37416; 37417; 37377 și 37418.

752 Doc. din: 1708 (7217) noiembrie 3; 1708 (7217) noiembrie 3; 1694 (7202) februarie 26; 1694 (7202) august 6; 1704 (7212) iulie 1 și 1709 (7217) mai 1.

753 Doc. din: 1695 (7203) aprilie 4 și 1706 (7214) aprilie 21.

754 Doc. din: 1696 (7205) septembrie 20 și 1708 (7217) octombrie 8.

O altă problemă prezentă în documentele epocii analizate o reprezintă izgonirea celor săraci de pe terenurile domnești, așa cum se poate observa în actele din 1693 octombrie 11 sau 1696 aprilie 17, când Vergo mare portar și Ianache Văcărescu mare agă sunt împuterniciți de către domn să-i îndepărteze pe cei nevoiași.

În alte documente sunt menționate în București – mahalale⁷⁵⁵, precum: Mahalaua Bisericii Popii Stoica Sterpu, devenită ulterior Mahalaua Brezoianu; Mahalaua Bisericii Dintr-o Zi sau Mahalaua Prundului; ulițe⁷⁵⁶, ca de pildă: Ulița cea Mare, Târgu de Jos; biserici⁷⁵⁷ – Biserica Popa Hiere, Biserica Iane; mănăstiri⁷⁵⁸ – Mănăstirea Colțea, Mănăstirea Sărindar, Mănăstirea Radu Vodă, Mănăstirea Sf. Ecaterina; apoi Hanul Sărindar⁷⁵⁹ sau „case de lângă baie”⁷⁶⁰.

Toate acestea vin să confirme diversitatea problemelor întâlnite în documentele epocii cercetate cât și bogăția patrimoniului arhivistic de care dispune **Muzeul Municipiului București**, care sperăm că se vor concretiza într-o ediție de documente dedicată domniei lui Constantin Brâncoveanu.

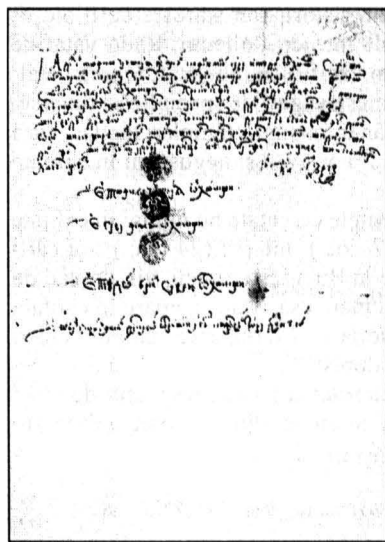

Fig. 2 1689 (7197) iunie 21
Tofila ceașoia împreună cu fiii Sava și Tudor vând lui Stoica
părcălab 6 pogoane cu case din siliștea Homeștilor. (nr. 13763)

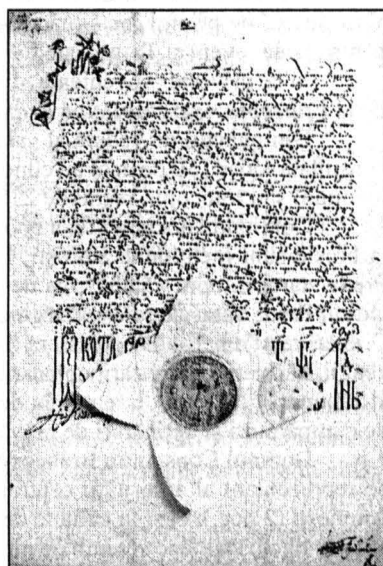

Fig. 1 1689 (7197) iunie 8, București
Constantin Brâncoveanu vv. întărește lui
Grigorie Băleanu postelnic vii în Dealul
Bădenilor (nr. 27249)

755 Doc. din: 1693 (7202) octombrie 11; 1691 (7204) aprilie 17 și 1708 (7217) noiembrie 3.

756 Doc. din: 1690 (7198) iunie 4; 1696 (7204) aprilie 17; 1705 (7203) februarie 20; 1708 septembrie 29 și 1708 (7216) mai 7.

757 Doc. din: 1698 (7206) iunie 30; 1704 (7212) mai 8; 1704 (7212) mai 25; 1705 (7213) aprilie 14 și 1705 (7213) mai 13.

758 Doc. din: 1694 (7203) octombrie 15; 1696 (7204) aprilie 17; 1706 (7214) februarie 1; 1706 (7214) februarie 26 (două documente diferite și cu nr. diferit ce se referă la aceeași problemă); 1708 (7216) mai 7 și <1706 septembrie 1> (7215) - <1707 august 31> (7215).

759 Doc. din: 1708 (7216) mai 7.

760 Doc. din: 1695 (7204) noiembrie 20.

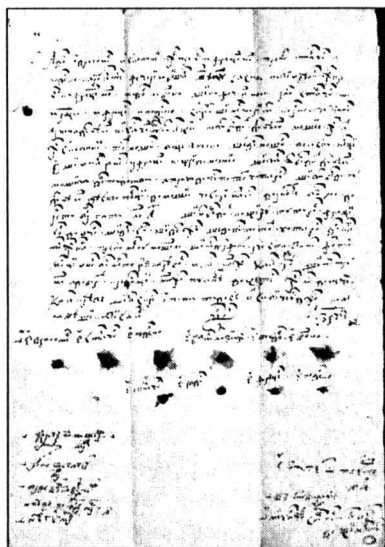

Fig. 3 1689 (7197) iulie 20

Dragomir din Scăiani și Vasile Bozioreanu împreună cu frații lor vând lui Mihalcea sluger mai multe părți de moșie din Scăiani. (nr. 27696)

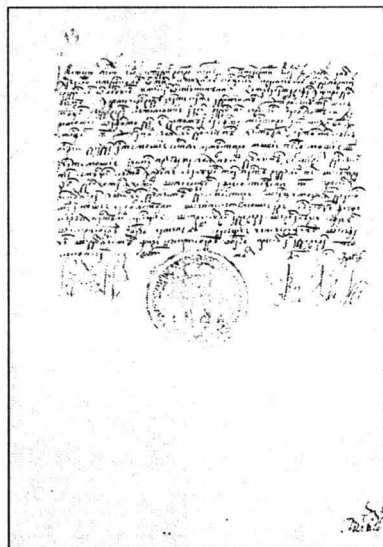

Fig. 4 1691 (7199) martie 21

Contantin Brâncoveanu vv. poruncește celor 6 boieri hotarnici să adevereze lui Radu Săvescu paharnic moșia Gorboleni. (nr. 30640)

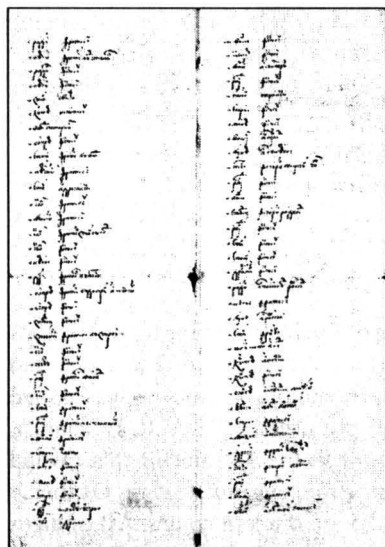

Fig. 5 1697 (7206) decembrie 20

Catastih cu toți rumânii din Neagrași, Lung-er și Gortavăți care au avut păra cu coconii Prășcoveni. (nr. 27413)

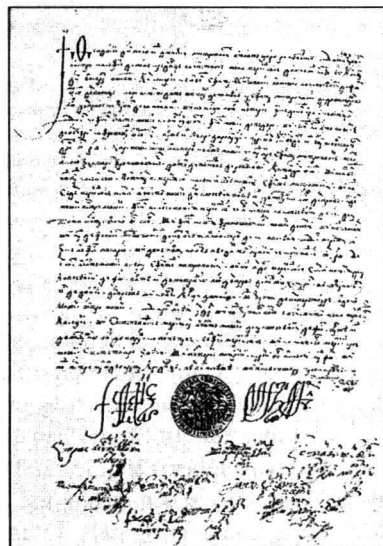

Fig. 6 1704 (7212) iulie 1

Teodosie mitropolitul Țării Românești schimbă moșia Copăcenii de Jos cu moșia Frumușani a domnului Constantin Brâncoveanu. (nr. 30640)

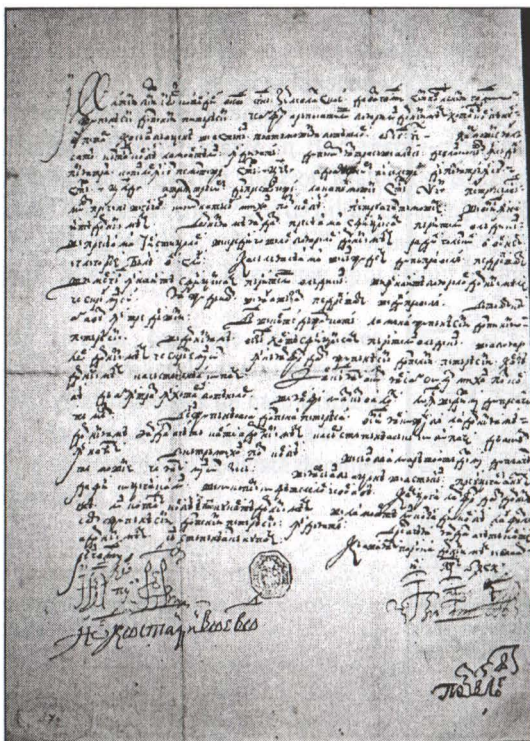

Fig. 7 1712 (7220) iulie 26

Constantin Brâncoveanu vv. întărește stăpânirea Dospinei
pităreasa asupra moșiei Boteni ca și a ȝiganului Dafin
împreună cu ȝiganca și copii lui. (nr. 13126)

SUMMARY

The documents collection of the Municipal Museum of Bucharest, made by acquisitions and donations, comprizes more than 13000 items concerning the history of Bucharest and that of Wallachia. The oldest document in the collection, related to Wallachia, was issued on December 1st, 1427, by Dan II; the oldest document preserved, related to Bucharest, is dated November 12th, 1582. The present paper deals with the 385 documents owned by the Museum, issued during the 25 years of Constantin Brâncoveanu's reign. Of these documents, 365 are originals, 15 are Romanian copies and 5 are modern copies. All of them attest the diversity of problems referred to in the epoch documents, and also the richness of the Museum's patrimony.